La missió mallorquina a les Illes Canàries: la missió sense espasa

Autor:
Data de publicació: 11-11-2010

Per Josep Amengual i Batle, M.SS.CC.

I. LES EXPEDICIONS MALLORQUINES, DES DE 1342

1. La incidència de Ramon Llull en la missió exterior

Ens topam amb una altra dimensió de l'Església, que normalment l'organització diocesana no ha contemplat, llevat d' unes poques excepcions, i gairebé totes a partir de la segona meitat del s. XX. Tampoc el papat no en tingué cura, fins a l'època moderna. També podem trobar casos singulars; però és la tònica general la que ens interessa. Els impulsors de la sortida a les fronteres religioses foren els ordes mendicants. És que l'Edat Mitjana no va ser una època preocupada per la missió[1]. La figura de Ramon Llull ens enlluerna i a través d'ell ens imaginam una església missionera. Però, en això, l'Edat Mitjana ens hauria d'envejar molt. Avui som menys religiosos, però més creients i més missioners. La Cristiandat tardomedieval conegué l'existència de pobles asiàtics i africans, en totes les direccions. Però els papes i els bisbes vivien a l'esquena d'aquest món, en una època en què les finances els haguessin permès formar i sustentar estols nodrits de missioners. Disposaven d'uns patrimonis fabulosos.

En contrast amb aquest plantejament, quan miram vers l'exterior, ens trobam amb un laic que realitza una tasca gegantina, Ramon Llull, que mereix un capítol singular perquè, per la seva condició laïcal i per la magnitud de la seva empresa, és verament una figura única. Singular és també la migradesa dels resultats, comparats amb tants d'esforços. No és aquí el lloc d'analitzar-ne les causes. Peter Browe, ja durant el temps del nazisme, des d'Alemanya estant, tingué el coratge de plantejar com se podria entrar en una missió més fecunda entre els jueus. Allò que ens interessa és que ell, en la seva obra històrica, va denunciar la manca de diàleg, substituïda per la pressió, per les manifestacions d'odi i també uns interessos econòmics vergonyosos, en l'empresa de les croades, i una conducta incoherent, com a causes de la manca d'èxit[2]. Si pocs varen ser els resultats a l'interior de la Cristiandat, des de Mallorca cal plantejar la missió exterior a aquell món.

2. Les expedicions mallorquines, des de 1342, a les Illes Afortunades o Canàries

Sobre aquestes expedicions tampoc no disposam d'un diplomatari adient. Miquel Bonet va ser el qui, en el darrer quart del s. XIX, va encetar la publicació documental[3]. Però ha estat Elies Serra Ràfols[4] el qui amb més perseverança ha teixit el context més cabal a l'empresa, i li ha trobat les arrels lul·lianes, en la qual cosa Johannes Vincke[5] s'ha mostrat prou perspicaç. Posteriorment F. Sevillano Colom[6] i Gabriel Llompart n'han eixamplat l'horitzó, en el qual destriam la figura de Jaume III, amb les seves pretensions expansionistes. Una selecció documental més ampla, tot i que l'han enriquida autors posteriors, la va oferir Antonio Rumeu de Armas[7], autor de la monografia més completa sobre aquesta campanya.

A Mallorca era notícia coneguda que, ja en temps de Ramon Llull, els genovesos, devers 1312, i més tard els portuguesos[8], havien arribat a les illes Canàries, fins al punt que Angelí Dulcert, en la seva carta de 1339[9], ja va recollir el nom de les illes Lanzarotus Marocellus i Forte Ventura, marcades amb les armes de Gènova, com a mostra de domini. Després de les expedicions dels genovesos, passaren tres dècades, i l'any 1342, començaren les expedicions mallorquines cap a aquelles "illes noveylament trobades envés les parts de Occident", uns viatges que varen ser dels més fecunds en el món hispànic. Autoritzat pel lloctinent Roger de Rovenach, l'any 1342 va anar a "les illes de la Fortuna" el comerciant Francesc des Valers, "patró e capità", amb dues coques baionesques[10]. Aquest des Valers no sembla ser el mateix que va viatjar fins a Tartària i que encara vivia pel 1394[11]. Des Valers havia promès que, si conquistaven alguna d'aquelles illes, en reconeixerien com a príncep i senyor el rei de Mallorca, Jaume III.[12] És una pretensió expansionista del darrer monarca mallorquí que el treu de l'encongit monet de les disputes dinàstiques. Aitals ambicions se corresponien amb l'esplendor del comerç mallorquí dins la Mediterrània, i que també s'obria a les rutes atlàntiques, aixi com pel 1357, des de la Mar Negra un altre Francesc Desvalers s'encaminaria cap a la Tartària. La contemporània consolidació de la cartografia mallorquina és un exponent d'aquesta presència de naus illenques dins el món conegut pels mediterranis del s. XIV. Amb tot, per ara no podem concretar l'abast i la consistència d'aquells projectes de 1342, entre altres causes perquè, l'any següent, el rei Jaume III fou desposseït dels seus territoris. Tanmateix, els viatges a les costes africanes consten viatges diversos. Per exemple, Jaume Ferrer deixà la petja en el mapa d'Abraham Cresques, de 1375, pel seu viatge al Riu d'Or, el 1346.[13]

A més d'aquesta expedició, pel mateix mes d'abril, n'hi anaren tres més, que estan documentades, i potser n'hi hàgim d'afegir alguna just indirectament coneguda, com la que hi va menar Bernat Olzina[14]. Amb tot, desconeixem l'èxit que varen tenir[15], tret que feren esclaus més d'una dotzena de persones, de les quals parlarem més endavant. Tanmateix, encara que Pere III s'oposàs fortament a l'esclavització dels naturals de les Canàries, Ibn Khaldûn, pel 1377, sentí parlar dels esclaus que els "francs" havien caçat a aquelles illes a mitjan segle XIV. Se referia, òbviament als mallorquins i potser catalans, que practicaven aquell comerç inhumà[16]. La confusió entre francs i catalans de part dels esclaus, que informaren per l'Àfrica del Nord, res no té de sorprenent. Els francs eren molt més coneguts, a causa de l'imperi creat per Carlemagne; però no se'n coneixen expedicions marineres tan agosarades com les que ens ocupen.

[1] Browe, Die Judenmission, p. 286: Das Mittealter war eben, mit heute verglichen, kein Missionszeitalter.

[2] Browe, Die Judenmission, p. 288-290.

[3] A. Rumeu de Armas, El obispado de Telde. Misioneros mallorquines y catalanes en el Atlántico, Madrid 1960, pp. 147-181 i F. Sevillano Colom, "Mallorca y Canarias", dins Hispania. Revista Española de Historia, 120 (1972), 141-148, han fet els reculls més amplis d'autoritzacions reials i papals.

[4] Elies Serra Ràfols, "Contribució catalana a la conquesta de Canàries", dins Revista de Catalunya, nº. 9 (1928) 42-51; "Juan de Bethencourt y Alfonso V de Aragón", dins Revista de Historia, (La Laguna) 1929.???; "Els catalans de Mallorca a les Illes Canàries", dins Homenatge a Rubió i Lluch. Miscel·lània d'estudis literaris, històrics i lingüístics, vol. III, Barcelona 1936; "Los mallorquines en Canarias", dins Revista de Historia. (Universidad de La Laguna.- Des de 1956: Revista de Historia canaria), 54-55 (1941), 195-209; "Más sobre los viajes catalano-mallorquines a Canarias", dins Revista de Historia, 16 (1943), 280-283; "La missió de Ramon Llull i dels missioners mallorquins del segle XIV", dins Monographica et Recensiones, 11 (1954), 169-175; "El redescubrimiento de las Islas Canarias en el siglo XIV", dins Revista de Historia canaria, 27 (1961), 219-234.

[5] Johannes Vincke, "Primeros tentativos misionales en Canarias", dins AST, 15 (1943), 291-301; "Comienzos de las misiones cristianas en las Islas Canarias", dins Hispania Sacra, 12 (1959), 193-207; "Die Evangelisation der Kanarischen Inseln im 14. Jahrhundert im geiste Raimund Lulls", dins Estudios Lulianos, 4 (1960), 309-314.

[6] F. Sevillano Colom, "Mallorca y Canarias", dins Hispania. Revista Española de Historia, 120 (1972), 128.

[7] A. Rumeu de Armas, El obispado de Telde. Misioneros mallorquines y catalanes en el Atlántico, Madrid 1960, pp. 147-181, amb 24 documents; "La exploración del Atlántico por mallorquines y catalanes en el siglo XIV", dins Anuario de Estudios Atlánticos, 10 (1964), 163-178. Pere-J. Llabrés Martorell, "La inspiración luliana de la misión mallorquina en las Canarias y la creación del obispado de Telde (1351)", dins Memoria Ecclesiae, 27 (2005),63-78, fa un resum de la primera obra de Rumeu de Armas, sense cap aportació nova.

[8] M. F. Núñez, Telde, Diócesis de, (Teldensis), dins DHEE, 4 (1975) 2542.

[9] Josep Mascaró Pasarius, La toponímia i cartografia antigues de les Illes Balears. Cartes de navegar i texts des del segle VI abans de Crist a l'any 1599, (Rafaubetx/4.- Lleonard Muntaner Editor), Palma 2000, pp. 34-42, sobre Dulcert i les seves cartes.

[10] Miguel Bonet, "Expediciones de Mallorca a las Islas Canarias (1342-1352)", dins Almanaque de el Diario de Palma, 1891, pp. 19-22, esp. 20-21, reproduït dins BSAL, 6 (1896), 285-288; F. Sevillano Colom, "Mallorca y Canarias", dins Hispania. Revista Española de Historia, 120 (1972), 123-148; Gabriel Llompart Moragues, Personajes mallorquines del 'trescientos' canario, dins Anuario de estudios atlánticos 19 (1973), 219.

[11] Rubió i Lluch, Diplomatari de l'Orient Català, nº. DCXLVII, 11-04-1394, pp. 675-676; vegeu, també, Llompart Moragues, Personajes mallorquines, Doc. I, 15-05-1350, pp. 224-230, testament de Francesc Desvalers, mercader i capità de l'expedició que anà a Canàries l'any 1342, cf. p. 221.

[12] Sevillano Colom, "Mallorca y Canarias", Doc. 1, 16-04-1342, p. 141; Gabriel Llompart Moragues, Notas sueltas sobre viajes y viajeros mallorquines a Canarias (siglo XIV), dins Anuario de estudios atlánticos 30 (1984), 386-387 i Llabrés i Martorell-Rosselló i Vaquer, Inca, p. 209.

[13] Mitjà, Abandó, p. 170.

[14] Rotger y Capllonch, Historia de Pollensa, II, p. 134.

[15] Sevillano Colom, "Mallorca y Canarias", pp.125-126, les diferencia amb claredat.

[16] Ibn Jaldún, Introducción a la historia universal (Al-Muqaddimah). Estudio preliminar, revisión y apéndices de Elías Trabulse, (Fondo de Cultura Económica) México 1997, Lib. I, C. 2, pp. 168-169: Primer clima. Este clima tiene, en su lado occidental, las islas Eternas (Aljalidat), afortunadas, adoptadas por Tolomeo como punto de partida, desde la cual cuenta las longitudes. Dichas islas se ubican en le mar Circundante, fuera de la tierra firme que hace parte de este clima, formando un grupo de islas numerosas, siendo las mayores y más conocidas tres. Se dice que son habitadas. Según tenemos entendido, algunas naves de los francos, habiendo tocado esas islas hacia mediados de la presente centuria, atacaron a los habitantes; los francos lograron botines y llevaron algunos prisioneros, que vendieron unos en las costas del Maghreb-el-Aqsa (Marruecos). Los cautivos pasaron al servicio del sultán, y al aprender la lengua árabe, dieron datos sobre su isla. Los aborígenes -decían-labraban la tierra con cuernos, el hierro les era desconocido; alimentábanse de cebada; sus ganados se componían de cabras; combatían con piedras, que arrojaban hacia atrás; su única práctica de devoción consistía en prosternarse ante el sol en el momento de su aparición. No conocían ninguna religión, y jamás misionero alguno les llevó alguna doctrina. Sólo el azar lleva a las islas eternas, porque nunca se llega allí ex-profeso. Cf. p. 174. Elies Serra Ràfols, "Los mallorquines en Canarias", dins Revista de Historia. (Universidad de La Laguna.- Des de 1956: Revista de Historia canaria), 54-55 (1941), 204-205.

II. ELS BISBES MALLORQUINS: L'EFÍMER BISBAT DE "LA FORTUNA" O DE TELDE, 1351-1393

I és a partir de 1351 que el papa Climent VI, mentre aprovava el pla missioner de dos ciutadans mallorquins a les Canàries, amb la bul·la Dum diligenter de dia 17 de maig[1], preparava la creació d'un bisbat en aquelles illes, sense

que li donàs un nom o títol precís. El 7 de novembre apareix el que podríem anomenar "Bisbat de la Fortuna", amb la bul·la adreçada al fratri Bernardo episcopo in Insulis Fortunatis.[2] Quedava oberta la denominació de la seu episcopal, que seria la que aquest carmelità, Bernat Font, triaria, i d'aquesta manera seria conegut en l'esdevenidor. Però no sembla que el bisbe arribàs a designar un indret com a residència episcopal. Així ho escatim de la bul·la del seu trasllat, en la qual Innocenci VI, pel 27 de juny de 1354, el considera encara bisbe de les Illes de la Fortuna,[3] a la Gran Canària. Climent VI li havia encomanat també erigir la catedral i les parròquies, amb els corresponents cementiris. Probablement la catedral mai no se va aixecar i les parròquies i cementiris degueren ser edificis ben modests i pocs. La tasca del bisbe Bernat degué ser més organitzadora que pròpiament pastoral, puix no és clar que cap dels quatre bisbes de Telde,[4] visitassin les seves esglésies.[5] Ni tampoc hi ha indicis que se'n preocupassin gaire.

Els quatre bisbes que ens ocuparan foren de les Balears, i pertangueren a diversos ordres mendicants.

Com el bisbat de Mallorca, també aquest bisbat fou declarat exempt.[6] Era una manera de centralitzar més l'Església llatina.

Abans d'acomplir els tres anys de la creació del bisbat a les Illes de la Fortuna, fra Bernat va ser traslladat a Santa Giusta de Sardenya.[7], on degué morir abans que passàs un any.[8]

Set anys després del trasllat de Bernat, Innocenci VI el 2 de març de 1361 va nomenar el segon bisbe de les Illes de la Fortuna.[9] Encara no havia emergit la seva seu precisa, que seria Telde. La mort arribà molt prest al bisbe preconitzat, car no sembla que arribàs a ser ordenat. Era fra Bartomeu Ferrer, de l'orde dels predicadors[10], inquisidor i conseller de Pere III[11]. Zunzunegui considera que la bul·la té present la situació missionera de les illes i és ben cert; però no se tracta que a Avinyó hi hagués nous plantejaments. El text repeteix allò que ja hom ha llegit al document que 10 anys abans havia servit per designar fra Bernat per al mateix ministeri[12]. En concret, en la preconització del primer i segon bisbe, els Papes reiteren les mateixes paraules que parlen del fervor missioner dels mallorquins i del d'altres persones nadiues de les Illes de la Fortuna[13]. Ara bé, a la cúria romana no tenien clars els antecedents del curt episcopologi de les Canàries. Recorda la bul·la, com també ho podem llegir en la de la preconització de fra Bonanat per l'any 1369, que fra Bernat havia mort fora de la cúria romana, sense parar esment que aquella cúria l'havia traslladat a Sardenya. Reitera el nomenament que el bisbat era exempt i també que quedà vacant a la mort d'Innocenci VI.

La vacant per la mort de fra Bartomeu degué passar gairebé inadvertida. De Canàries no en podia venir reclamació i un bisbat econòmicament improductiu no interessava a ningú. Als quasi 19 anys del trasllat de fra Bernat Font, ben al final del pontificat d'Urbà V (1362-1370), se va tornar moure la causa del bisbat de les Illes de la Fortuna.

Passat l'any 1431, Ot de Montcada, bisbe de Tortosa, va contar a un canonge de Zürich, Fèlix M. Hämmerlein, que, vers l'any 1368 unes naus catalanes que s'havien escapat d'un encontre de pirateria, s'havien refugiat a les Canàries. Allà varen conèixer la situació d'algunes illes, i de tornada proposaren a Pere III que hi enviàs frares, agricultors i artesans, car la situació era propícia per a l'evangelització[14].

[1] J. Zunzunegui Aramburu, "Los orígenes de las Misiones en la Islas Canarias", dins Revista española de teología, 1 (1941), 395: carta papal als dos ciutadans, 15-05-1351: Bernat era de l'ordinis fratrum beate Marie de Monte Carmelo professorem; Serra Ràfols, "Els catalans", doc. 2, p. 226; Rumeu de Armas, El obispado de Telde, Doc. 5, pp. 153-154.

Quant a que era mallorquí, ho hem de deduir per exclusió, car a la p. 215, nota 2, cita la Col·lecció de documents inèdits de l'ACA, VI, doc. 97, on Bernardus insularum Fortune episcopus signa com a testimoni del reconeixement que se feu a València de Joan I com hereu de Pere III, 21-03-1354; per tant, no era valencià. No hi ha arguments contundents per fer mallorquí aquest bisbe ni tampoc per atorgar-li amb tota seguretat el llinatge Font.

[2] Elies Serra Ràfols, "Els catalans de Mallorca a les Illes Canàries", dins Homenatge a Rubió i Lluch. Miscel·lània d'estudis literaris, històrics i lingüístics, vol. III, Barcelona 1936, doc. 2, pp. 19-20, 07-11-1351. M. F. Núñez, Telde, Diócesis de, (Teldensis), dins DHEE, 4, p. 2542.

[3] Rumeu de Armas, El obispado de Telde, Doc. 8, pp. 157-159, 27-06-1354; a la p. 158 dues vegades el considera: tunc episcopum Insularum Fortune, i ecclesiae Insularum Fortune cui tunc preeras.

[4] Vegeu Núñez, Telde, p. 2543.

[5] Núñez, Telde, p. 2543. Vegeu dades sobre el tercer i quart bisbe, a Llompart Moragues, Personajes mallorquines, pp. 221-223.

[6] Johannes Vincke, "Comienzos de las misiones cristianas en las Islas Canarias", dins Hispania Sacra, 12 (1959), Doc. [1], p. 204: bul·la d'Urbà V, 02-07-1369: ut viduatis ecclesiis praesertim Romane ecclesie immediate subiectis tales preficiamus pastores, cf. p. 196; Rumeu de Armas, El obispado de Telde, Doc. 9, p. 159; Núñez, Telde, p. 2543.

[7] Rumeu de Armas, El obispado de Telde, Doc. 8, pp. 157-159, 27-06-1354. Gams, Series episcoporum, p. 839, presenta Bernat traslladat el 28-08-1354. Podria ser la data en què va a anar a la seva nova seu. El registre diu simplement això: Bernardus tr. Insula, 1355. L'autor degué disposar de documents que parlaven de l'antic episcopat de Bernat a les Insulae Fortunae. A la p. 474, el primer bisbe de la seu Rubicon, ve presentat d'aquesta faisó: c. 1353 cons. Fr. Bernardus, pro insulis Fortunatorum. El segon bisbe de la llsita ja pertany al s. XV. A la p. 22, nº. 13, introdueix el bisbat de Canàries, amb unes informacions força confuses, que se corresponen amb l'estat de la recerca històrica del s. XIX.

[8] Elies Serra Ràfols, "Los mallorquines en Canarias", dins Revista de Historia, 54-55 (1941), 202, car pel 30 de juliol de 12355 ja hi havia nomenat el seu successor, cf. Eubel, Hierarchia, I, pp. 285 i 288# i # "Más sobre los viajes catalano-mallorquines a Canarias", dins Revista de Historia, 1943.

[9] J. Zunzunegui Aramburu, "El segundo obispo de las islas Canarias, 1361-1362", dins Anthologica Annua, 9 (1961), 413-416. La bul·la és a les pp. 415-416.

[10] Zunzunegui Aramburu, "El segundo obispo", p. 416: ad te, ordinis fratrum predicatorum professorem.

[11] Vincke, "Comienzos", pp. 199-200, és el que identifica fra Bartomeu amb aquesta persona coneguda per altres documents, cf. ACA, Reg. 892, f. 198. La bul·la de nomenament no esmenta el cognom de fra Bartomeu.

[12] Zunzunegui Aramburu, "El segundo obispo", p. 415. L'esmenta, també, la bul·la de nomenament del tercer bisbe, Rumeu de Armas, El obispado de Telde, Doc. 9, pp. 159-160, 02-07-1369.

[13] Rumeu de Armas, El obispado de Telde, Doc. 5, p. 153: maxime cum nonnulli fideles competenti numero eiusdem fidei fervore succensi et certi alii commorantes in insula Maioricensi de dictis aliis insulis oriundi, qui generali unda baptismatis ac eorum propia et in cathalaunica lingua instructi ad dictas infidelium insulas una tecum inm aliis ipsis insulis parati sunt pro huiusmodi negotio fideliter laborare. El text quasi literalment se repeteix a Zunzunegui Aramburu, "El segundo obispo", p. 415.

[14] A. Lütolf, "Zur Entdeckung und Christianisierung der westafricanischen Inseln", dins Theologische Quartalschrift, ¿ (1877) 319-332; Elías Serra Ràfols, "Más sobre los viajes catalano-mallorquines a Canarias", dins Revista de Historia, 16 (1943), 280-283. Cal tenir presents les precisions d'aquest darrer autor, quan diu que l'esplendor de l'evangelització de les Canàries no va venir sota el domini dels reis d'Aragó, sinó que el canonge de Zürich va cometre un anacronisme, car al seu temps ja hi havia entrat Castella en aquelles illes.

Aquesta urgència missionera va arribar a coneixement del papa Urbà V, mitjançant dos ciutadans barcelonins, que l'assabentaren de com eren les creences dels canaris, que devien conèixer. Bertran de Marmand i Pere d'Estrada podien haver estat uns dels mariners que s'havien aixoplugat a les Canàries, o almenys els coneixien.

El papa havia d'acomplir la tasca missionera amb uns recursos que queien fora del programa lul·lià, com veurem. Llull, un laic, no va assumir mai la responsabilitat d'organitzar la celebració sagramental. Era un preparador i un promotor de l'evangelització, però no un pastor ordenat.

En aquest horitzó, la primera conseqüència, sembla, que va besllumar el papa va ser la provisió de la seu episcopal llargament vacant. Però, la seva informació li degué fer present que a les Canàries un bisbe sense ministres no faria avançar la missió. I d'aquesta comprovació, deriva la petició d'Urbà V adreçada als bisbes de Tortosa, Guillem de Torrella, i de Barcelona, Berenguer d'Erill, perquè enviïn vint frares i deu capellans, per predicar-hi la fe cristiana[1]. Els atorga tots els poders, menys els sacramentals per a la confirmació i l'orde, com era obvi. Ara bé, no sabem quina fou la reacció dels dos bisbes que el papa volia implicar en la missió[2].

Alguns autors parlen del traspàs de la responsabilitat missionera de Mallorca a Catalunya. És possible; però no basta atendre l'escomesa adreçada als dos bisbes del Principat esmentats, que entrava dins la lògica dels fets, si els informadors provenien d'allà. Però tampoc hem de creure que solament Mallorca conservàs l'herència missionera de Llull. Ell havia passat temps a Barcelona i hi quedaven els seus seguidors. El 1361 difícilment hi devia haver gent de les Canàries a Mallorca, disposada a retornar a la seva terra com a evangelitzadora. El rei Pere havia posat claredat i rigor en el cas de l'esclavatge dels primers temps.

Mentrestant havia quallat qualque cosa al lloc de Telde, de manera que la bul·la d'Urbà V, amb la qual era designat el tercer bisbe per a aquelles illes, aplica retrospectivament als dos antecessors el títol de Telde[3]. S'havia configurat una seu episcopal real. Una altra cosa és que hi hagués una catedral, amb el seu capítol, com suposa la bul·la.

Aquest solemne instrument, datat el 2 de juliol de 1369, s'adreça a Bonanato Terini electo Teldensi[4]. Era el conegut framenor[5] menorquí, Bonanat Tarí, parent del ciutadà militar Bartomeu Tarí.[6] A més d'aquest document, existeix una comunicació al Capítol de la Seu de Telde i un tercer text, que s'adreça al poble de la ciutat i de la diòcesi del mateix nom[7].

Com el primer i segon bisbe, Bonanat tampoc no s'acostà a les illes per a les quals havia estat designat bisbe, de manera que la fórmula de la bul·la, que deia que el papa no volia que aquella església romangués en estat de viduïtat per més temps, continuà plenament inoperant. Tampoc no sembla que Bonanat, entretingut per Mallorca tonsurant, ordenant i passant temporades a la part Forana, pogués organitzar la pastoral de les Canàries. D'aquelles tasques i d'alguns conflictes que va provocar, ja n'hem donat constància.[8]

El seu successor va ser el frare predicador Jaume Olzina. No consta on va néixer. Els Olzina contemporanis apareixen

per Pollença i Campanet. Floreta Ricomana (filla de Ricomà), iniciadora del grup que s'establí al Puig de Pollença, s'havia casat amb Bernat Olzina[9]. Aquest morí jove, pel 1342 a l'illa Canària[10]. Tenim un testimoni més que ens assegura que alguna de les almenys quatre expedicions mallorquines de l'abril de 1342[11], va arribar a port i va retornar. Ara bé, Bernat Olzina, que devia ser mercader, no figura en la nòmina de les expedicions conegudes. Era d'una família amb propietats agràries conegudes, que participava de qualque manera del que és el "Camp de l'Ausina"[12]. Hem de pensar que hi hagué una cinquena expedició el 1342? La mort a la Gran Canària d'Olzina ens ha de fer pensar que es pogué esdevenir en qualque enfrontament amb la població nadiua, que també hauria acabat amb la vida de l'armador Pere Magre[13], que no hauria mort al seu retorn. Guillem Jaffe, el 26 d'octubre de 1342, de retorn de la Gran Canària amb l'expedició de Francesc Desvalers, va exigir als hereus d'aquest Magre el que li devia pels seus cinc mesos i mig de serveis en l'expedició[14].

Queden moltes preguntes a l'aire sobre aquestes expedicions. Però sembla que l'esperit emprenedor no era monopoli de la Ciutat. Olzina era de Pollença i mariner Jaffe era de Sineu.

La capacitat de teixir llaços entre les persones medievals que mostra Gabriel Llompart el va fer encertar una vegada més quan va vincular el dominic Jaume Olzina amb els Olzina de Pollença. Ara bé, l'entusiasme per la missió podria haver-lo heretat de Bernat Olzina, molt més que de la seva esposa Floreta[15]. El que seria bisbe fra Jaume Olzina, pel 1394 tenia relació de caire econòmic amb Berenguer Cerdà i la seva dona Saurina, de Pollença[16].

El mateix any que Jaume va ingressar a l'orde dominicà, el 1351[17], Floreta deixava la tutoria dels seus fills i Bernat Olzina s'hi posava al front[18]. És una coincidència que ens parla de l'entusiasme religiós que escalfava la vida d'aquella família, en ambdues branques. Havien sortit d'aquests fogars els llibres lul·lians que pel 1414 encara eren al monestir d'agustines del Puig?[19]

Fra Olzina va ser professor del convent de Mallorca pel 1366; mentre n'era prior va viatjar a Tremecén, on va rescatar molts catius[20]. Posteriorment va exercir el ministeri a Fes (Marroc) on hi havia una colònia de mercaders mallorquins. Un d'ells, Salvador Ferrer, va fer testament en les seves mans, per manca de notari[21]. Climent VII el va nomenar bisbe de Telde el 31 de gener de 1392, tot i que la bul·la va esperar més de dos anys i mig per ser expedida[22]. Per això, fra Jaume Olzina no degué ser ordenat fins entrat l'estiu de 1394, l'execució del nomenament va ser ben distinta dels curts 15 dies en què ordenaren fra Bonanat Tarí. Fra Jaume Olzina va ser ordenat bisbe en data indeterminada i abans que el Lloctinent de Pere III, el 03 d'abril de 1394, l'esmentàs en un retorn de quaranta lliures a Berenguer Cerdà de Pollença, "deposades per lo religiós frare Jacme Ultzina"[23]. Aleshores, ens queda el dubte de com l'ordenació episcopal se va efectuar abans de l'expedició de la bul·la de nomenament.

Coneixem el zel missioner i caritatiu amb els captius del dominic fra Jaume Olzina; però desconeixem si el nomenament episcopal el va trobar en el seu ministeri per Fes, o si era a Mallorca, no ens consta si va retornar a Àfrica o si va visitar el seu bisbat de Telde. Probablement mai no hi va anar, car l'any 1393, --és a dir, un any abans de l'expedició de la bul·la del seu nomenament-- els andalusos i biscaïns destruïren la missió que els mallorquins havien aixecat a les Canàries[24]. Pensar que el bisbe aniria en aquestes circumstàncies a les Canàries és imprudent. Els historiadors que ho han proposat ho han fet perquè no han parat esment entre la datació de la bul·la i la seva real expedició.

El fracàs de la via de l'evangelització mitjançant la política

A l'entretant, Climent VI havia investit Luis de la Cerda o d'España com a senyor de les Illes Canàries, el 15 de novembre de 1344, data en la qual li concedí el ple domini sobre les illes, mentre per la seva part el príncep se reconeixia vassall de la Santa Seu, pagant un cens anual de quatre-cents florins d'or[25]. El dia 28 següent Luis de

Ispania princeps Fortunie reiterava les mostres de vassallatge[26]. Les esperances del papa sobre l'evangelització d'aquell arxipèlag acabaren en no-res. Primer foren els reis de Castella i Portugal que sentiren la seves pretensions atacades. Luis se va acostar més a Pere III d'Aragó i el 1346 aquest va promoure la construcció de naus a les drassanes de Mallorca per ajudar aquell "príncep de Fortuna"[27]. Climent VI escrivia al rei que volia afavorir a Lluís[28]; però els seus plans acabaren quan ho va fer la seva vida[29].

Per a una nova envestida en les aigües de les illes Canàries, el 1366, el cavaller Joan Mora armava un estol de vuit galeres, i comptava amb el suport de Pere III, el qual va ordenar a Pere Cardona, guardià de les Drassanes de la Ciutat de Mallorques, que proveís Mora de veles, xarxes, etc.[30] Aquesta expedició podria ser la que va causar l'esclavització de les persones que conegué Ibn Khaldun pel 1377, com indicarem més endavant[31]. De tota manera, no queda clar contra qui havia de lluitar Mora, el qual, retornat de l'empresa, rebé diverses comissions del rei, entre altres la de veguer de la Part Forana[32].

[1] Rumeu de Armas, El obispado de Telde, Doc. 12, 31-08-1369, pp. 162-164.

[2] Serra Ràfols, "Els catalans de Mallorca", p. 217.

[3] Rumeu de Armas, El obispado de Telde, Doc. 9, p. 159: ecclesia Teldensis eidem Romane Ecclesie inmediate subiecta, per obitum bone memorie Bernardi episcopi Teldensis, qui extra Romanam Curiam decessit, vacante, idem predecessor eidem ecclesie sic vacanti de persona bone memorie Bartholomei episcopi Teldensis auctoritate apostolica providit.

[4] Rumeu de Armas, El obispado de Telde, Doc. 9, p. 159.

[5] Rumeu de Armas, El obispado de Telde, Doc. 9, p. 160: te, ordinis Fratrum Minorum professorem; Llompart Moragues, Personajes mallorquines, pp. 221-222.

[6] Llompart Moragues, Personajes mallorquines, p. 221, el qual pren el nom del militar de José Ramis de Ayreflor i Sureda, "Relació de persones que formaven l'estament militar de Mallorca a l'entrada de Pere IV (1343)", dins BSAL, 24 (1932-1933), 241. Molts autors donen a Bonanat llinatge italià, Tarini, degut a una lectura deficient dels documents llatins.

[7] Vincke, "Comienzos", doc. [1], pp. 204-205 i Rumeu de Armas, El obispado de Telde, Doc. 9, 02-07-1369, p. 159 i les comunicacions, al nº. 10, p. 161. Al nº. 11, 17-07-1369, p. 162, el papa el confirma, una volta que havia estat ordenat a Avinyó. No havien passat 15 dies del seu nomenament. Les coses devien estar ben preparades de bell antuvi, de manera que el framenor mallorquí era per la cort papal.

[8] P. #.

[9] Rotger y Capllonch, Historia de Pollensa, II, p. 133.

[10] Rotger y Capllonch, Historia de Pollensa, II, p. 134, nota 1, segons la carta de Veguer al batle de Pollença, 24-01-1342, que establia que se donàs tutor als fills de Bernat: Littera missa per vicarium ut detur[...] tutor vel curator infantibus Bndi. Hultzina quondam. –Pridie Kals. Februarii Die sabbati.- "De nos en Bngr. Dolms donzell veguer de fora al amat lo batle de Pollensa o a son lochtinent saluts e dilectio: En Nicolau Bennasser ciutada de Mallorques es deuant nos comparegut dient que a ell son degudes X quarteres de forment per raho de cens portat assi en ciutat que pren sobre una possessio o alqueria que fo de Bn. Holtzina [...] entras del vostre batliu qui mori en Canaria, les quals hauer no pot so com no es dat curador als bens o als fils e hereus del dit Bnt. Lo qual respon a ells etc. Dat. Maiorici. Nono Kals. febr. Anno Dni. M.CCCXLIII.- Fuit data curatrix Floreta uxor Bn. Ultzina Bnº. Et Petro filiis adolescentibus et Beren.º [...] et Catarine, Simone et Dulcie. Llibre de la Cúria de l'Hospital de Sant Joan. La mort de Bernat degués ser ja en 1242. Els Olzina també se ramificaren per Campanet, segons sabem pel testament de Bartomeva Olzina, casada amb Esteve Domingo, la qual el 1323 feu llegats a l'obra de l'església d'Huyalfàs, als pobres i als santuaris de Santa

Magdalena i Sant Bartomeu d'Inca, de Lluc, de Crestatx, etc., cf. Rosselló Vaquer, Història de Campanet, p. 135.

[11] Sevillano Colom, "Mallorca y Canarias", pp.125-126.

[12] Rotger y Capllonch, Historia de Pollensa, II, p. 136, nota 1, que ve de la p. anterior.

[13] Rotger y Capllonch, Historia de Pollensa, II, p. 136, nota 1, cita per les mateixes saons un Francesc Magre.

[14] Sevillano Colom, "Mallorca y Canarias", pp.131-133 i doc. 7, p. 143.

[15] La vinculació a Floreta és la que suposa Llompart Moragues, Personajes mallorquines, p. 223. És, també, ben possible.

[16] "Cúria de la Governació, any 1394", 03-04-1394, publicat per E. de K. Aguiló, "Documentos Inéditos para un catálogo de obispos hijos de Mallorca", dins Almanaque para las Islas Baleares correspondiente al año 1889, Palma 1888, p. 31; cf. Serra Ràfols, "Els catalans", doc. 3, p. 227, cf. p. 218, i Rumeu de Armas, El obispado de Telde, doc. 17, pp. 168-169.

[17] Va ingressar a l'orde dominicà el 1351, cf. ADM/MSL/176, f. 250v, citat per Juan Rosselló Lliteras, Formación literaria del clero de Mallorca. El Seminario de san Pedro y sus antecedentes. I, Palma de Mallorca 1986, p. 213 i nota 130, p. 234.

[18] Rotger y Capllonch, Historia de Pollensa, II, p. 135, nota 1, que cita el Llibre de la Cúria de l'Hospital de Sant Joan, en el qual consta una compareixença de Floreta, de 1350, en la qual encara exercia com a tutora, funció que no se torna esmentar posteriorment; d'això Rotger dedueix que el 1351 ja els fills foren reconeguts com a majors i emnacipats.

[19] Rotger y Capllonch, Historia de Pollensa, II, Apéndice XVII, p. LXXVI; cf. Hillgarth, "Some Notes", p. 309; Id., Readers, II, p. 364.

[20] Rumeu de Armas, El obispado de Telde, pp. 97-99#; Rosselló Lliteras, Formación literaria, p. 215. Cf. #

[21] Llompart Moragues, Personajes mallorquines, doc. IV, 23-01-1384, pp. 233-235.

[22] Vincke, "Comienzos", Doc. [3] 31-01-1392; però expedida el 13-08-1394, pp. 206-207; Rumeu de Armas, El obispado de Telde, doc. 16, pp. 167-168.

[23] M. Bonet, "Cúria de la Governació, any 1394", 03-04-1394, publicat per E. de K. Aguiló, Almanaque de las Islas Baleares, 1888, p. 288; cf. Serra Ràfols, "Els catalans", doc. 3, p. 227, cf. p. 218, i Rumeu de Armas, El obispado de Telde, doc. 17, pp. 168-169.

[24] Núñez, Telde, p. 2543: l'autor dóna per suposat que el bisbe Olzina pogué anar a les Canàries, perquè desconeixia que la bul·la no havia estat expedida fins a l'agost de 1394, després dels esdeveniments destructors de què parla: La partida de fray Olzina para Canarias debió de efectuarse durante el año de su preconización o en el siguiente, aunque pudo reducirse a un breve contacto, pues el asalto pirático de la expedición vasco-andaluza de 1393 determinó la ruina total de la misión. Olzina no pogué rebre la seva preconització abans de l'agost de 1394.

[25] Demetrio Mansilla, La documentación española del Archivo del "Castel S. Angelo", (395?1498), Roma 1959, ns. 149 i 150, 15-11-1344, pp. 78-79.

[26] Mansilla, La documentación española, nº. 151, 28-11-1344, p. 79. A més d'aquest regest, a l'apèndix, amb el nº. X, pp. 138-139, hi ha el text complet.

[27] Ramon Rosselló vaquer, Relacions entre Mallorca i Canàries a l'Edat Mitjana, Felanitx 1981, pp. 5 i 7: ACA, Reg. 1411, ff. 136v-140, 00-08-1346. A aquest fulletonet vindicatiu de Ramon Rosselló no el cita gairebé ningú. Per això, les dades que he recollit aquí són pràcticament una primícia historiogràfica. Esperem que l'autor acompleixi la promesa que fa, a la p. 3, de publicar un recull més abundós que il·luminin més les relacions entre els dos arxipèlags. Les notícies que ell afegeix sobre el s. XV, com és obvi, no ens interessen en aquesta història.

[28] Rosselló vaquer, Relacions, pp. 3 i 7: ACA, Bul·les pontifícies, Climent VI, lligall 44, nº. 44, 11-12-1344.

[29] Núñez, Telde, p. 2543.

[30] Rosselló vaquer, Relacions, pp. 5 i 7: ACA, Reg. 1424, f. 84v: 26-06-1366; l'ha editat A. Rumeu de Armas, "La expedición militar mallorquina de 1366 a las islas Canarias", dins Estudios en memoria del Profesor D. Salvador de Moxó", II, Universidad Complutense de Madrid, Madrid 1982, pp. 502-503.

[31] P.

[32] Rumeu de Armas, "La expedición militar", p. 501, nota 12, on cita ACA, Maioricarum, reg. 1428, f. 27r, 28-10-1369. L'any següent era castellà de Santueri i el 1382 rebia l'autorització per canalitzar la font de Canet, cf. reg. 1239, f. 42r, 01-09-1370 i reg. 1444, ff. 4v-5r, 03-02-1382, respectivament. Quant a Joan Mora i la seva castellania de Santueri, cf. Cosme Bauzà y Adrover, , Historia de Felanitx, V, Felanitx 19#, p. 208 i Ramon Rosselló vaquer, Els castellans de santueri: segle XIV, Felanitx 1971.

IV. TRETS LUL·LIANS DE LA MISSIÓ MALLORQUINA A LES CANÀRIES

No hi ha cap dubte que Jaume III pretenia una colonització, amb les conseqüències militars que aquestes empreses comporten. El mateix hem de dir de Pere III. Ara bé, contemporàniament hi havia unes altres persones que, dins el cosmos polítco-religiós medieval, tenien altres inquietuds i promogueren empreses més gratuïtament missioneres. És el que ara pertoca inquirir.

De les pretensions evangelitzadores de les primeres expedicions no en tenim constància directa. Les informacions ens vénen a través del que dos ciutadans mallorquins, Joan d'Àuria i Jaume de Segarra, comunicaren al papa Climent VI el 1351[1]. La resposta papal mostra que l'havien assabentat que, possiblement per les mateixes dates en què s'havien realitzat aquelles expedicions, havien comparegut a Mallorca dotze persones nascudes a les Canàries[2]. Les degueren esclavitzar aquells viatgers de 1342 o els expedicionaris d'altres empreses desconegudes. Havia transcorregut, per tant, un període de temps suficient perquè aquestes persones capturades a la Gran Canària haguessin après el català i les haguessin instruït en la fe cristiana, en un grau que poguessin predicar la fe als seus compatriotes[3]. Els dos ciutadans se posaven al cap de l'expedició missionera, acompanyats d'altres trenta persones, que se disposaven a predicar l'Evangeli a la Gran Canària i a les altres illes que, en conjunt, eren conegudes com a Illes de la Fortuna[4].

Aquest és el rerafons de l'erecció del bisbat. És el que escriu Climent VI, quan en designa Bernat Font com a primer bisbe, el 07 de novembre de 1351. Segons correspon al papa en aquestes ocasions, el document incideix en els trets eclesials de la missió, com és la incorporació de noves gents a l'Església i la preocupació per servar la seva unitat.[5]

En canvi, quan ja era a punt de fer-se a la mar aquella expedició missionera, el 14 de maig de 1352, el lloctinent Guillem de Llagostera, no solament respecta el que han autoritzat Climent VI i el rei Pere III, sinó que encoratja el viatge amb una expressió que evoca el projecte lul·lià. Els capdavanters de l'empresa de dos han passat a quatre, que presenten Joan Dòria com a capità, confirmat pel lloctinent. A més, si realitzen una conquesta de les illes, l'han de posar sota el domini del rei d'Aragó, Pere III[6]. Els quatre ciutadans que escometran aquella tasca són Joan Dòria, Arnau Roger, Jaume Segarra i Guillem Fusser, de Mallorca, se volen traslladar a les illes Canàries "per raó i motiu de convertir les gents que habiten aquelles illes, que no coneixen de cap manera Déu i conduir-les al coneixement de la divina Trinitat i a la fe ortodoxa"[7].

Aquesta expressió no pertany a l'estil de les bul·les papals ni és del formulari de la cancelleria reial, sinó que traspua l'esperit de Ramon Llull. Se centra en Déu Trinitat i no esmenta expressament l'Església. Se tracta d'un plantejament invers al que llegim a la bul·la papal.

Elies Serra Ràfols pel 1954 va poder escriure que

podem dir sense exagerar que al segle XIX és la nostra gran illa mediterrània l'única terra on es viu l'esperit de missió i que el país triat per a ella no és altre que les Illes Canàries.[8]

No solament l'empresa missionera era inspirada per Llull. També ho era el contingut del que havien de predicar, la qual cosa vol dir que els quatre mallorquins ho havien fet present al Lloctinent.

Vincke va ressaltar el caràcter pacífic d'aquesta missió inaugurada pels mallorquins, una vegada que varen superar la primera etapa dels anys 1342 i següents, de manera que aquest programa d'evangelització era portat a terme per mallorquins que ben bé haguessin pogut conèixer Ramon Llull[9]. Fins i tot la condició d'alliberar aquells naturals de les Canàries esclavitzats, posada per Pere III, a l'investigador alemany li sembla que és una manifestació de l'influx del reformador Llull[10].

Retornam al que més amunt hem apuntat del que seria bisbe de Canàries, Jaume Olzina. Coneixia l'ambient espiritual de Pollença i un avantpassat seu havia anat ja a Canàries i la seva esposa Flor (Floreta) Ricomà va ser una de les fundadores de la comunitat del Puig de Pollença, on anys més tard encara s'hi conservaven el "Blanquerna" i la "Doctrina pueril". Tot sumat ens mostra com, d'una manera molt mallorquina, és a dir, esquivant el perill, els lul·listes vivien una espiritualitat profunda i coherent amb el Mestre, que no just s'espargia per les ermites, sinó que també era capaç d'encendre aquells ciutadans, acompanyats de trenta persones més, per emprendre, des del laïcat, la missió a Canàries.

Completa el color lul·lià de la missió a les Canàries el fet que també uns ermitans volgueren encaminar-se a aquelles terres atlàntiques i el 1386 foren recomanats per Pere III a Urbà VI[11], perquè volien anar a evangelitzar les Illes de la Fortuna. Probablement, el terror que l'any 1393 varen infondre els mercaders bascos i sevillans, amb el seu pillatge en aquelles illes, varen encendre la xenofòbia, i per això foren martiritzats els missioners i se va destruir una bona part dels vestigis d'una Església precàriament establerta.[12] Així ho va transmetre el "Testamento de los trece hermanos", que va arribar al coneixement dels cristians que, de bell nou, l'any 1405 arribaren a Gran Canària[13]. Semblants records quedaren guardat en l'obra Canarien, composta per aquelles saons, que rememora la visita dels súbdits del rei d'Aragó per aquelles terres i també coneix la mort violenta d'uns frares cristians, que podrien ser ben bé els esmentats ermitans[14].

Joan I va marginar aquest vessant de l'expansió de la corona.[15] D'aquesta manera se clou un capítol de la història, no solament pel que fa a Mallorca, sinó que el bisbat de Telde va desaparèixer.

[1] Zunzunegui Aramburu, "Los orígenes", p. 395; Rumeu de Armas, El obispado de Telde, doc. 4, pp. 151-152.

[2] Rumeu de Armas, El obispado de Telde, doc. 6, ACA, Reg. 1416, f. 155, 10-02-1352, p, 155. Pere III va inquirir les causes de la presència d'aquestes persones a Mallorca, perquè sospitava que les haguessin introduït d'una manera fraudulenta. En tot cas, ordenava que hom les havia d'alliberar.

[3] Zunzunegui Aramburu, "Los orígenes", p. 395 i Rumeu de Armas, El obispado de Telde, doc. 4, pp. 152: quasdam personas de insulis antedictis [Canaria, Insule Fortunate] dudum regeneratas fonte baptismatis et sumptibus vestris de captivitate redemptas, ac in eadem fide instructas et catahalanorum ydiomate informatas, disposuistis etiam vobiscum ducere ac ipsis mediantibus iugiter properari, quodque, sicut eadem petitio subiungebat, speratis facilius fore vobis huiusmodi adinvenire personas presidiis apostolicis comuniti.

[4] Zunzunegui Aramburu, "Los orígenes", p. 395; Rumeu de Armas, El obispado de Telde, doc. 4, p. 151.

[5] Rumeu de Armas, El obispado de Telde, doc. 4, p. 152.

[6] Rumeu de Armas, El obispado de Telde, doc. 7, 14-05-1352, p. 156.

[7] Bonet, "Expediciones", p. 288; Vincke, "Comienzos", p. 197 i "Die Evangelisation", p. 310; Rumeu de Armas, El obispado de Telde, doc. 7, 14-05-1352, p. 156.

[8] "La missió de Ramon Llull i dels missioners mallorquins del segle XIV", dins Monographica et Recensiones, 11 (1954), 173.

[9] Johannes Vincke, "Comienzos", pp. 193-207 i "Die Evangelisation der Kanarischen Inseln im 14. Jahrhundert im geiste Raimund Lulls", dins Estudios Lulianos, 4 (1960), 307-308.

[10] Vincke, "Die Evangelisation", p. 308.

[11] Rubió i Lluc, Documents, II, nº. CCXCVIII, pp. 289-290. Cf. Serra Ràfols, "Els catalans de Mallorca", p. 217. L'autor a "Los mallorquines", p. 208, sembla que consideri aquests ermitans com a gent del Principat, però no hi veig cap raó. El rei Pere parla que són del seu regne: pauperes heremite alieque persone regni nostri.

[12] B. Bonnet Reveron, "Las expediciones a las Canarias en el siglo XIV", dins Revista de Indias, 6 (1945) 215-218; Vincke, "Comienzos", p. 203; Mitjà, Abandó, p. 177; Núñez, Telde, pp. 2543-2544. Després d'aquesta explicació de la fi del bisbat de Telde, que sintetitza la que donen molts autors, hom queda astorat per l'espontaneïtat amb què el bisbe-historiador Demetrio Mansilla reparteix a Castella títols de capacitat per establir esglésies, mentre en declara incapaços els mallorquins i els catalans i, de rebot, també els valencians i els aragonesos. És el que podem llegir a la seva aportació: "Panorama histórico-geográfico de la iglesia española en los siglos XV-XVI", dins Ricardo García-Villoslada, Historia de la Iglesia en España; III-1º: La Iglesia en la España de los siglos XV y XVI, Madrid 1980, p. 3, indaga quines varen ser les causes de la poca durada d'aquest bisbat, i la troba en el hecho de que la empresa era hasta ahora impulsada principalmente por elementos catalanes y mallorquines. El reino aragonés no era, ciertamente, el más indicado para anexionarse las Islas Afortunadas. Aparte de que las mencionadas islas se hallaban geográficamente fuera de la órbita de la Corona de Aragón, estaba muy viva la conciencia en Castilla de que estas islas, como parte integrante del continente africano, pertenecían con todo derecho al reino castellano. L'autor no toca en terra: les històries diuen que varen ser els pirates bascs i sevillans els qui anorrearen el bisbat de Telde. A més, Mansilla ignora que la desaparició del bisbat no va ser obra del rei de Castella. Pressuposa un determinisme històric anacrònic, repartint i retenint estrelles per als regnes hispànics. Mansilla oblida que aleshores els castellans encara no havien entrat amb tanta força com ho feren més tard en el camp de la navegació. Oblida que existia Portugal, que ja disposava de gran experiència naval per les costes d'Àfrica. Oblida que a Àfrica els catalans i mallorquins exercien una certa cura pastoral, que mallorquins eren ordenats al Marroc. Que pel fet de ser mallorquins o catalans fossin incapacitats de poder implantar esglésies no passa de ser una irresponsable becada. Sembla que si algú va fer un projecte missioner en els ss. XIII-XIV va ser Ramon Llull, català de Mallorca. Mansilla també passa per alt que Àfrica era plena de consolats catalans i mallorquins, segons l'època, que ajudaven a un intens comerç. Per això, Mansilla no hauria d'haver jutjat incapaços d'implantar esglésies, els que ja havien demostrat que en sabien. Creurem que hi havia regnes més indicats que l'aragonès, per annexionar les Canàries? Qui ho ha dit? Que les coses anaren per altres camins no és perquè els regne fossin o no indicats per a unes empreses. En tot cas, per què la segons Mansilla tan indicada Castella ha viscut secularment d'esquena a Àfrica, i encara ara hi viu? Una dosi més variada de bibliografia canària-l'Anuario de estudios atlánticos es publica a les Canàries-- alemanya, catalana i mallorquina, seria una cura preventiva per no ensopegar sempre en les mateixes pedres ideològiques, com ho ha fet Julio Sánchez Rodríguez,

"Panorama histórico-geográfico del establecimiento de la jerarquía episcopal en las islas Canarias: siglos XIV-XV) (Obispados del Telde, Rubicón y Fuerteventura)", dins Memoria Ecclesiae, 27 (2005), 13-24, el qual, a la p. 18 s'adhereix a la opinió de Mansilla, i en transcriu el bocí que he copiat, i encara el copia amb més amplitud.

[13] B. Bonnet Reveron, "El testamento de los trece hermanos", dins Revista de Historia, 7 (1941), 288-305; cf. Vincke, "Comienzos", p. 203.

[14] Elies Serra Ràfols, "Los mallorquines en Canarias", dins Revista de Historia. (Universidad de La Laguna.- Des de 1956: Revista de Historia canaria), 54-55 (1941), 205-206; cf. A. Rumeu de Armas, La exploración del Atlántico por mallorquines y catalanes en el siglo XIV, dins Anuario de Estudios Atlánticos, 10 (1964), 167.

[15] Marina Mitjà, Abandó de les Illes Canàries per Joan I d'Aragó, dins Anuario de Estudios Atlánticos, 8 (1962), 325-353, esp. pp. 338-339. És ben cert que, com diu l'autora, pp. 327-328,, els papes no afavorien els comte-reis. Però també hem de dir que en l'afer de les Canàries, Urbà V, pel 1369, no va mostrar desconfiança cap als bisbes de Catalunya.